

PM NATURVÄRDE SINVENTERING LAPPEN 16 MED FLERA

2021-10-14

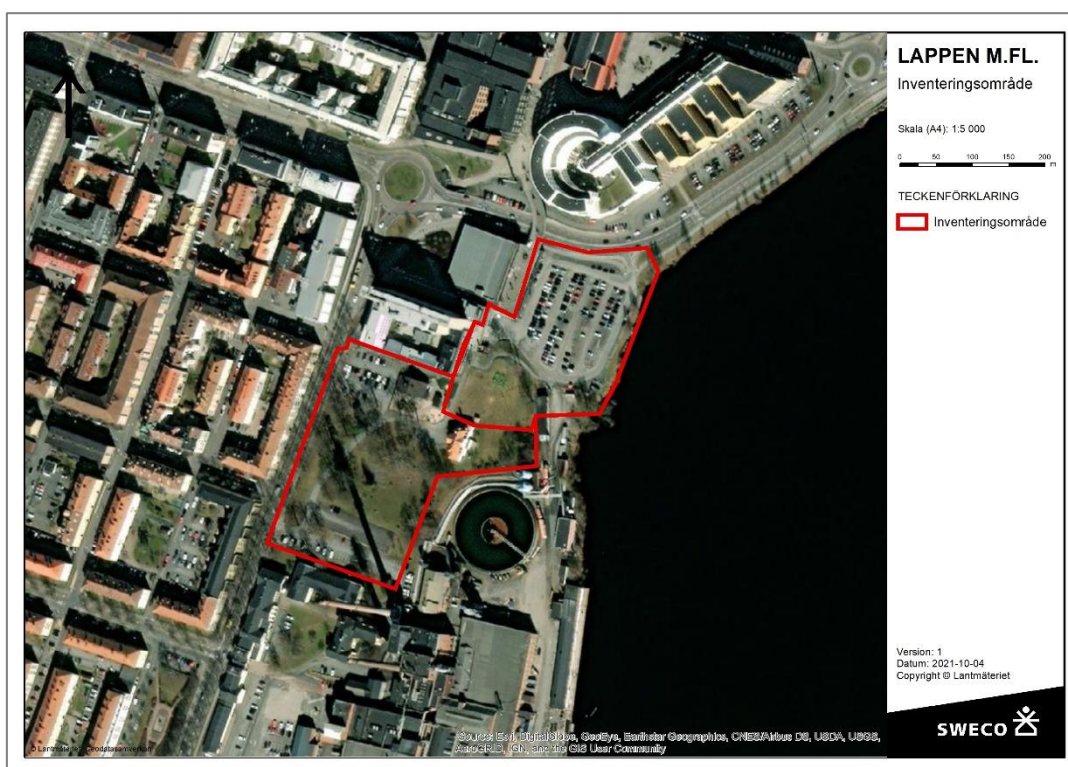
Inledning

Jönköpings kommun ska undersöka lämpligheten i en ny detaljplan för fastigheten Lappen 16 med flera. Sweco har fått i uppdrag av HÖFAB att ta fram flera olika utredningar som ska vara underlag för det fortsatta arbetet med detaljplanen. En av dessa utredningar är denna naturvärdesinventering.

Området ligger på söder i Jönköping vid den västra kanten av Munksjön, i Jönköpings kommun, Jönköpings län, se figur 1. Området ligger i nära anslutning till tidigare industriområde, där andra utredningar har visat förekomst av markföroreningar.

Längs strandkanten pågår just nu utbyggnad av en gång- och cykelbana. Det område som har tagits i anspråk som arbetsområde för gång- och cykelbanan är avspärrat och ingår inte i naturvärdesinventeringen.

Naturvärdesinventeringens syfte är att identifiera och avgränsa de geografiska områden i landskapet som är av positiv betydelse för biologisk mångfald samt att dokumentera och naturvärdesbedöma dessa.

Figur 1. Karta över inventeringsområdet som ligger vid Munksjön, på söder i Jönköping.

Metod

Inventeringen har genomförts enligt Svensk Standard SS 199000:2014 *Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) – Genomförande, naturvärdesbedömning och redovisning* med tillhörande Teknisk rapport (SIS-TR 199001:2014).

Inventeringsområdet omfattade först endast området vid parkeringsplatsen, men området har utökats och i den här rapporten ingår även området med Munksjöparken. Strandkanten och vattenbrynet ingår inte i inventeringsområdet då en gång- och cykelbana anläggs i strandlinjen i ett separat projekt.

Naturvärdesinventeringen är på nivå:

- Fältinventering

Med detaljeringsgrad:

- Detalj
 - Där områden på minst 10 kvadratmeter, eller linjeelement om minst 10 meter och 0,5 breda, avgränsas och klassas

Följande tillägg ingår i naturvärdesinventeringen:

- Detaljerad redovisning av fridlysta och rödlistade arter
- Detaljerad redovisning av invasiva arter

Definition av naturvårdsarter

Naturvårdsarter omfattar arter som indikerar att ett område har högt naturvärde och arter som i sig själva är av särskild betydelse för den biologiska mångfalden, se tabell 1.

Nyckelarter ingår inte bland naturvårdsarter enligt svensk standard, SS 199000:2014.

Nyckelarter är arter vars förekomst på ett avgörande sätt påverkar förutsättningarna för den biologiska mångfalden och de bidrar i stället till objektets biotopvärde. Ett exempel på nyckelarter är till exempel säl. Säl och andra videarter blommar tidigt på våren och är därför en viktig pollenresurs för insekter, som bland annat humlor.

Tabell 1. Lista över olika typer av naturvårdsarter.

Skyddade arter

Artskyddet är till för att skydda den biologiska mångfalden genom att bevara arter och deras livsmiljöer. Det är förbjudet att döda, skada, plocka, gräva upp eller på annat sätt förstöra förekomsten av arten. Skyddet av arter regleras i artskyddsförordningen (2007:845) 4–15 §.

Alla vilda fågelarter i Sverige är skyddade enligt 4 § artskyddsförordningen. Alla fågelarter omfattas formellt av skydd, men följande fågelarter ska prioriteras:

- Rödlistade arter
- Arter som är markerade med B i artskyddsförordningens bilaga 1
- Arter som minskat med 50% eller mer under åren 1975–2005 enligt svensk häckfågeltaxering.

Rödlistade arter

En nationell rödlista är en sammanställning av arters status (utdöenderisk) inom ett lands gränser. Arterna delas in i följande kategorier:

- Akut hotad (CR)
- Starkt hotad (EN)
- Sårbar (VU)
- Nära hotad (NT)

Rödlistade arter tillmäts större betydelse än andra naturvårdsarter i bedömningen av objektets naturvärde.

Hotade arter

De arter som är hotade har rödlistats i någon av kategorierna:

- Akut hotad (CR)
- Starkt hotad (EN)
- Sårbar (VU)

Förekomsten av hotade arter tillmäts större betydelse än andra naturvårdsarter i bedömningen av ett objekts naturvärde.

Signalarter

Olika typer av signalarter används för att indikera olika typer av skyddsvärda naturmiljöer. Följande signalarter har använts vid inventeringen:

- Jordbruksverkets signalarter för ängs- och betesmarksinventering
- Trafikverkets signalarter för inventering av artrika vägkanter

Typiska arter

Typiska arter är arter som visar på gynnsam bevarandestatus hos den aktuella Natura 2000-naturtypen. De definieras enligt EU:s art- och habitatdirektiv.

Ansvarsarter

Ansvarsarter är arter som har en betydande del av sin totala population inom ett begränsat geografiskt område i Sverige eller regionen.

Definition av invasiva arter

Invasiva arter är introducerade arter som har kommit ut i naturen där de sprider sig okontrollerat på bekostnad av inhemska arter. Invasiva arter saknar naturliga fiender, sprider sig snabbt och påverkar miljön så att inhemska arter inte längre trivs. Förekomst av invasiva arter leder nästan alltid till en minskad biologisk mångfald.

Hantering av invasiva arter regleras i EU-förordning 1143/2014 samt i förordningen om invasiva arter (SFS 2018:1939). Lagstiftningen av invasiva arter uppdateras dock inte i samma takt som invasiva arterna etablerar sig i landet. Därför har Naturvårdsverket och Trafikverket utarbetat artlistor på de invasiva arter som finns i landet och som bör bekämpas för att de inte ska orsaka större problem i framtiden, se tabell 2.

ArtDatabanken har på uppdrag av Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten tagit fram en risklista över främmande arter. Här bedöms arterna enligt sin ekologiska effekt och spridningsförmåga.

Tabell 2. Lista över olika typer av invasiva arter.

<i>Invasiva arter enligt lag</i> Enligt EU-förordning 1143/2014 är det straffbart att importera, sälja, odla, föda upp, transportera, använda och byta de arter som listas i förordningen. Likaså är det straffbart att släppa ut arterna i naturen och att hålla levande exemplar av dem. Undantaget från transportförbudet är om invasiva växter transporteras till en anläggning för destruktions. Reglerna för de arter som listas i EU-förordningen regleras i förordningen om invasiva arter, SFS 2018:1939. <i>Invasiva arter enligt Trafikverket</i> Trafikverkets har förbundit sig att bekämpa och inte sprida invasiva arter. Trafikverkets reglering finns i TDOK 2015:0469. Arterna delas upp i två kategorier där: • Kategori A, orsakar alltid stora problem och sprider sig snabbt, är svåra att bekämpa och medför <i>alltid</i> negativa effekter för biologisk mångfald. • Kategori B, orsakar ibland lokala problem och kan sprida sig snabbt och orsakar oftast negativa effekter på biologisk mångfald. <i>Invasiva arter enligt Naturvårdsverket</i> Naturvårdsverket övervakar spridningen av arter som ännu inte finns på EU:s lista, men som ändå skapar stora problem i Sverige. <i>ArtDatabankens risklista</i> ArtDatabankens risklista omfattar ett tusental arter. Listan har upprättats med en metod som bygger på en arts ekologiska effekt och invasionspotential. Arterna delas in i fem olika klasser beroende på hur stor skada de orsakar på det lokala ekosystemet från ingen känd invasionspotential till mycket hög invasionspotential

Tidpunkt och ansvarig personal

Inventering och granskning är gjord av sakkunnig personal. Fältinventeringen utfördes 19 april 2021. Ansvariga för de olika delmomenten är:

- Handläggning, fältinventering, databehandling och rapport
 - Anneli Nilsson, Sweco.
- Teknikgranskning
 - Camilla Ährlund, Sweco

GIS och fältdata

För datafångst i fält användes mobiltelefon och läsplatta med applikationen Collector för ArcGIS i koordinatsystemet SWEREF 99 TM. Noggrannheten i geografisk positionering är mellan 5–10 meter. Fynden har sedan bearbetats i ArcMap 10.7 och alla artfynd rapporteras in till artportalen.

GIS-data finns upprättad i form av shapefiler och överlämnas till beställaren i samband med rapporten.

Underlag och GIS-data

Uppgifter från tidigare inventeringar och observationer utgör underlag för bedömningarna av naturvärdesobjekten. Följande GIS-underlag har använts:

- Artportalen skyddade och rödlistade arter
 - Alla inrapporterade arter från både privatpersoner och artexperter. Endast de arter som har rapporterats de senaste 20 åren finns med, då äldre fynd bedöms ha försvunnit, om de inte återfinns vid fältinventeringen.
- Skogsstyrelsen, skogens pärlor. Här visas nyckelbiotoper, objekt med naturvärde, sumpskogar, naturvårdsavtal mm.
- Naturvårdsverket, skyddade områden som naturreservat, Natura 2000-områden, naturvårdsavtal, riksintressen mm.
- Jordbruksverket, ängs- och betesmarksinventeringen
- Trafikverket, artrika vägkanter, alléer, och solitärträd
- Artportalen, skyddsvärda träd och trädportalen
- Jönköpings kommun, naturvårdsprogram

Osäkerhet i bedömningarna

Olika naturvårdsarter är synliga under olika delar av säsongen. Arter som inte varit möjliga att se vid inventeringstillfället och som inte finns inrapporterade sedan tidigare finns därför inte med i rapporten.

I artportalen finns bara de fynd som har rapporterats. Att en art inte förekommer i underlaget, betyder därför inte att den inte finns utan bara att den inte har rapporterats förekomma. Det kan också förekomma okända fel i artidentifieringen eller i positioneringen.

Invasiva arter sprider sig mycket snabbt och lätt. Växtplatsen för invasiva arter kan därför uppkomma eller utökas mellan inventeringstillfället och arbetsstarten.

Resultat

Inventeringsområdet och omgivande landskap

Inventeringsområdet ligger på söder i Jönköping, i stadsmiljö, och det gränsar till industriområde, hälsohögskolan och Munksjön. Inventeringsområdet består av Munksjöparken med gott om äldre träd, en parkeringsplats samt klippta gräsytor. Munksjöparken och området runt Munksjön används flitigt för rekreation. Längs Barnarpsgatan och in mot byggnaden går det alléer som är skyddade med generellt biotopskydd. Alla alléer är skyddade för att det är viktiga landskapsstrukturer som kan fungera som spridningskorridorer i ett landskap med få andra grönstrukturer. Regleringen beskrivs i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken.

Munksjön är ett viktigt naturområde med höga naturvärden, trots att sjön är påverkad av historiska utsläpp från omkringliggande industrifastigheter. Även marken i inventeringsområdet kan innehålla föroreningar från den historiska industriverksamheten. Den närliggande Munksjöparken används som rekreationsområde.

I Munksjöparken förekommer grova hålträd av i huvudsak lind. Grova hålträd räknas som särskilt skyddsvärda och är viktiga för bland annat fåglar och fladdermöss. Fältskiktet är en klippt gräsmatta med enstaka förekomst av blommor som exempelvis vitsippa, tusensköna, vitklöver och andra allmänt förekommande arter, figur 2.

Övriga delar av inventeringsområdet har i stort obetydligt naturvärde. Det förekommer dock vissa värdefulla strukturer som bidrar till områdets biologiska mångfald.

Marken i området är sandig och det finns en del öppna sandblottor. Öppen sand är viktigt för den biologiska mångfalden och det gynnar både växter och sandlevande insekter, figur 3.

Det finns även enstaka döda träd och stubbar i området. Död ved är också bra för den biologiska mångfalden och de gynnar bland annat trädlevande insekter, mossor och lavar, figur 4.

Den extremt ovanliga arten sandnejlika har rapporterats i området. Arten är skyddad enligt 7 § artskyddsförordningen såväl som enligt EU:s art- och habitatdirektiv. Den är också rödlistad som sårbar (VU). Arten är så pass ovanlig att det bedöms osannolikt att det är en vild förekomst. Den har även endast noterats under 2004 vilket bedöms bero på att arten är planterad. Platsen där den har rapporterats förekomma bedöms inte hysa de förutsättningar som krävs för att arten ska finnas kvar, se figur 5.

Det har även rapporterats invasiva arter på samma ställe som sandnejlikan. Vid fältinventeringen finns det ingenting som tyder på att de finns kvar, dock förekommer det blomsterlupin strax utanför inventeringsområdet vilka kan sprida sig till inventeringsområdet.

Växtplatsen för jättebalsamin ligger i det område för den nya gång- och cykelbanan som ska gå genom området, se figur 6.

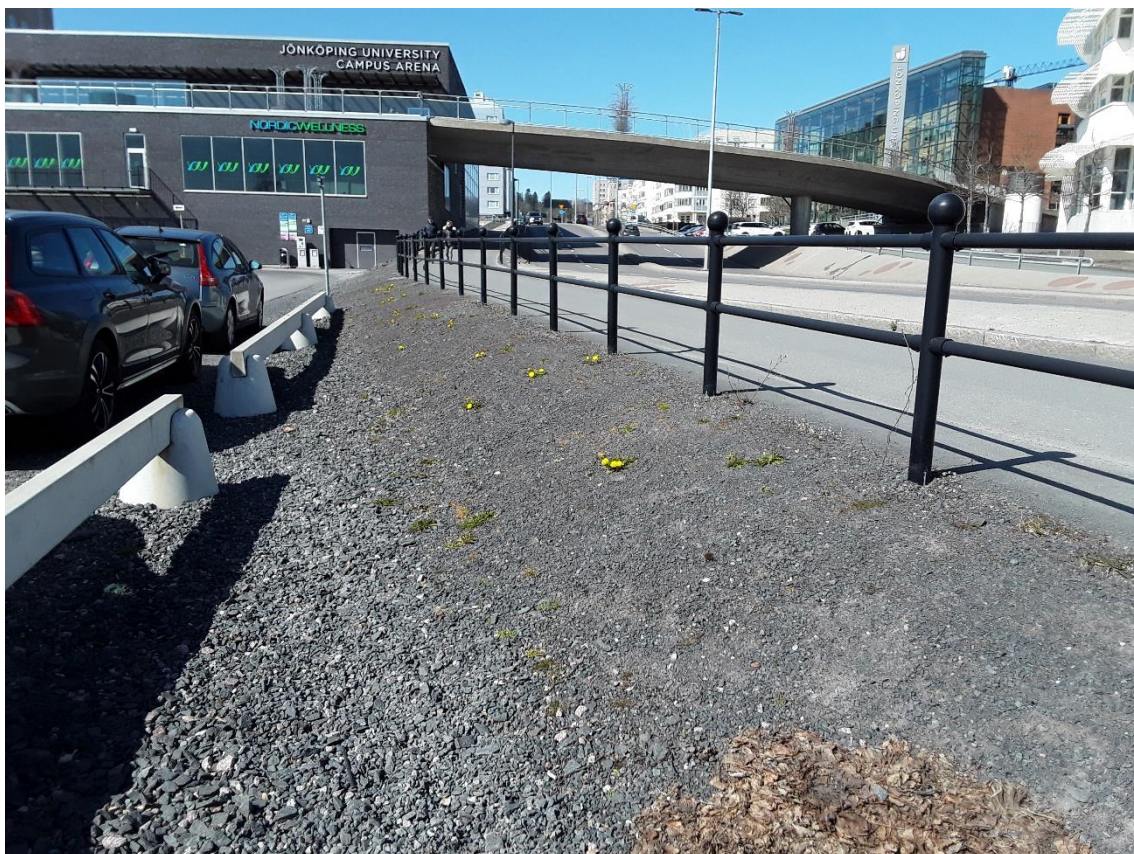
Figur 2. Äldre, grova träd med håligheter är viktiga för den biologiska mångfalden och fungerar som livsmiljö för flera olika organismgrupper som exempelvis fladdermöss, fåglar, mossor och lavar. Alléen längs Barnarpsgatan syns i bakgrunden. Alléer fungerar ofta som gröna korridorer i stadsmiljöer och alla alléer är skyddade med generellt biotopskydd.

Figur 3. Öppen sandjord kan bidra till en ökad biologisk mångfald och gynnar bland annat växter och insekter.

Figur 4. Bild av gräsmatta och döda träd. Döda träd och död ved bidrar till den biologiska mångfalden i området. Den gynnar förekomsten av bland annat trädlevande insekter, svampar, mossor och lavar.

Figur 5. Bilden visar det område där den skyddade och rödlistade arten sandnejlika har rapporterats förekomma. Det bedöms som osannolikt att arten kan finnas kvar på platsen. Beståndet bedöms ha varit ett planterat exemplar som därför inte omfattas av artskyddet, eftersom artskyddet endast omfattar vilda växter. Det finns inte heller några tecken på att det förekommer invasiva arter på lokalen.

Figur 6. Bild av strandlinjen och arbetsområdet för gång- och cykelbana. Området där den invasiva arten jättebalsamin har rapporterats förekomma ligger inom det som är arbetsområde för den nya gång- och cykelbanan. Fältinventeringen gjordes den 19 april vilket gör att det är tidigt på året för att den invasiva arten jättebalsamin kan ses. Arten förutsätts hanteras inom projektet för gång- och cykelbanan.

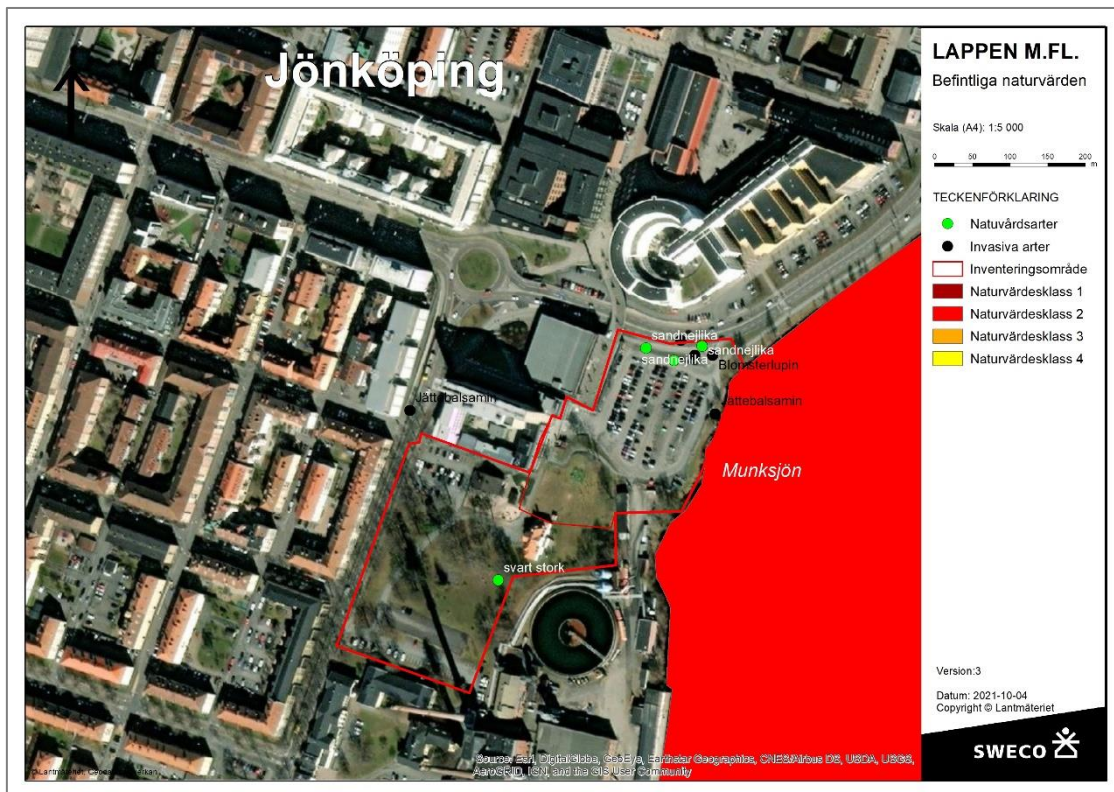
Resultat av förstudien

Munksjön har i Jönköpings kommuns naturvårdsprogram klassats ha höga naturvärden (naturvärdesklass 2) trots att sjön har höga halter av föroreningar. Munksjöns höga naturvärden beror främst på att det är en viktig lokal för fladdermöss och häckande fåglar. Då sjön har förbindelse med Vättern förekommer det även flera olika fiskarter. Sjön är dock skiktad och påverkad av syrebrist vilket missgynnar förekomsten av fisk.

Det generella strandskyddet för Munksjön är 100 meter och Munkssjön är även vattenskyddsområde.

Den rödlistade (CR) och skyddade (7 §, artskyddsförordningen) arten sandnejlika har rapporterats förekomma i slänten vid gång- och cykelvägen i norra delen av inventeringsområdet, se figur 6. I samma område har det även rapporterats förekomma de invasiva arterna blomsterlupin, jätteloka och kanadensiskt gullris.

Den invasiva arten jättebalsamin har rapporterats förekomma längst strandkanten, i det område där den nya gång- och cykelbanan håller på att byggas.

Figur 7. Karta över befintliga naturvärden och inrapporterade arter. Munksjön har höga naturvärden. I de norra delarna av inventeringsområdet finns naturvärdsarterna sandnejlika och skogsalm inrapporterade. I de södra delarna har svart stork rapporterats häcka. De invasiva arterna jätteloka och kanadensiskt gullris har rapporterats förekomma i de norra delarna av området medan jättebalsamin finns långt strandkanten mot Munksjön.

Resultat av fältinventeringen

Munksjöparken bedöms ha påtagligt naturvärde, naturvärdesklass 3 på grund av de särskilt skyddsvärda träd som finns i området.

Området som består av en parkeringsplats och en gräsmatta bedöms båda ha obetydligt naturvärde. Det förekommer enstaka värdeelement som döda träd och sandblottor, vilka är viktiga för den biologiska mångfalden i området, se figur 2,3 och 7. Det finns sparsamt med blommor. De blommor som förekommer är i huvudsak vanliga arter som vitklöver, rölleka, svartkämpar och maskros.

Enstaka planta av den skyddade arten gullviva finns på ett ställe. Arten är skyddad enligt 9 § artskyddsförordningen och är tämligen vanligt förekommande i regionen, se figur 7.

Det finns inga tecken på att vare sig den skyddade arten sandnejlika eller de invasiva arterna jätteloka eller kanadensiskt gullris ska finnas kvar i området.

Däremot finns den invasiva arten blomsterlupin strax utanför inventeringsområdet i norr, där den tidigare har rapporterats förekomma.

Figur 8. Karta med de naturvärden och invasiva arter som noterades vid fältbesöket 19 april 2021. Gullviva och ett dött träd finns vid gräsmatten medan blomsterlupin finns strax norr om inventeringsområdet. Det förekommer även flera grova hålträd i parkområdet i det naturvärdesobjekt som har klassats ha påtagligt naturvärde. Jönköpings kommun har gjort en inventering av de skyddsvärda träden i parkområdet.

Naturvärdesobjekt

Naturvärdesobjekt 1	Naturvärdesklass 3	Påtagligt naturvärde
Beskrivning Objektet utgörs av en park med förekomst av äldre hålträd, som är viktiga för en lång rad arter av till exempel fladdermöss, fåglar, mossor och lavar. Grova hålträd är särskilt skyddsvärda och de omfattas om krav på samråd enligt 12 kapitlet 6 § miljöbalken. . Kravet om samråd gäller även för grenar och rotsystem. Fältskiktet består av kortklippta gräsmattor med små förekomster av blommor. Buskskikt saknas förutom planterade bestånd av i huvudsak syren. Objektets naturvärde är kopplat till de värden som finns i äldre trädmiljöer.		
Motivering En samlad bedömning av biotop- och artvärde motiverar att objektet bedöms hålla påtagligt naturvärde.	Artvärde Genom obetydlig förekomst av naturvårdsarter bedöms objektet hålla obetydligt artvärde	Biotopvärde Genom förekomst av grova hålträd bedöms objektet hålla påtagligt biotopvärde.
Tidigare naturvårdsarter Svart stork	Nya naturvårdsarter -	Inventerare och datum Anneli Nilsson 2021-04-19
Naturtyp Park och trädgård	Biotop Park	Storlek 5 500 m²
		

Diskussion

Parkområdet med särskilt skyddsvärda träd som grova hålträd, är viktigt att bevara då träden är viktiga livsmiljöer i staden. Alléer är även biotopskyddade enligt 7 kapitel 11 § miljöbalken. .

Om arbete ska ske i anslutning till ett särskilt skyddsvärt träd eller biotopskyddade alléer behöver man ta fram skyddsåtgärder för att minska eventuell skada på grenar och rötter för att undvika att minska naturvärdet i området. Förslag på skyddsåtgärder kan vara att såga av större rötter istället för att gräva av dem. Det ger en renare snittyta och trädet har lättare att återhämta sig. Ytterligare förslag på skyddsåtgärder finns i SLUs rapport 2018:02, *Standard för skyddande av träd vid byggnation 2.0*.

Den extremt ovanliga arten sandnejlika har rapporterats förekomma i området. Arten är rödlistad som sårbar (VU) och skyddad enligt 7 § artskyddsförordningen såväl som enligt EU:s art- och habitatdirektiv. Det finns inga tecken som tyder på att den finns kvar, då området där den har rapporterats förekomma bedöms vara för påverkat för att det ska finnas några naturligt förekommande arter kvar, se figur 4. Det bedöms också som osannolikt att det inrapporterade beståndet är ett vilt bestånd. Följande argument talar emot att det är ett vilt bestånd:

- Arten är extremt ovanlig och förekommer i huvudsak på betade strandängar i Skåne, Blekinge och södra Halland.
- Arten har endast rapporterats under ett år (2004), vilket kan betyda att arten endast har funnits det året. Det resonemanget är dock osäkert eftersom arter kan finnas på en plats utan att någon rapporterar in dem.
- Om det hade varit en naturlig förekomst bör beståndet vara övervakat av floraväktare eftersom det är ett så ovanligt fynd.

Den skyddade arten gullviva noterades vid fältinventeringen. Arten är skyddad enligt 9 § artskyddsförordningen. För att bevara arten inom området är ett förslag att bevara den toppjord som tas bort för att sen återföra den efter att arbetet är utfört. På så vis bibehålls den fröbank som finns i jorden, som sen kan bidra till att arten återetablera sig i området, vilket betyder att behov av dispens från artskyddet inte föreligger.

Den intensiva skötseln och viss näringspåverkan är negativt för områdets naturvärde. Det är viktigt att inte tillsätta matjord vid exploateringen och att anpassa skötseln till att bli mer lågintensiv. Näringsfattig sandjord och gräsmarker som slåss en till två gånger om året gynnar den biologiska mångfalden både bland blommor och pollinerande insekter. En näringsfattig jordmån med öppna sandblottor är därför viktig för områdets biologiska mångfald.

Det förekommer även värdestrukturer som stående död ved i området, se figur 3. Om det döda trädet måste tas ner bör stamdelarna sparas som faunadepå i närområdet. Det gör att trädets naturvärde till viss del kan bevaras och att det kommer att kunna fortsätta bidra till den biologiska mångfalden även i framtiden.

Den invasiva arten jättebalsamin förekommer i det område där gång- och cykelbanan anläggs och det finns risk att den finns kvar efter att arbetet är utfört. Om den fortfarande finns kvar bör en plan utarbetas för att bekämpa den. Jättebalsamin är med på EU-s lista över invasiva arter och det är därför förbjudet att ha arten på sin fastighet eller att bidra till ytterligare spridning. Den har exploderande frökapslar och kan därför sprida sig vid minsta beröring. Bekämpning bör därför ske innan blomman har gått i frö och alla växtdelar ska gå till förbränning i slutna kärl. Eftersom arten sprider sig med ettåriga frön är arten relativt enkel att bekämpa, jämfört med andra invasiva arter, men den sprider sig enkelt med hjälp av vattnet och åtgärder bör därför sättas in innan spridningen i området har blivit för stor.

Blomsterlupin som förekommer strax utanför området och är i dagsläget inte olaglig att ha på sin fastighet eller att sprida. Blomsterlupin anses vara invasiv enligt Naturvårdsverkets bedömningar och det är sannolikt att den kommer att komma med på en nationell lista över invasiva arter inom en snar framtid. Det är därför bra att bekämpa arten och att undvika spridning även av blomsterlupin.

Källor

ArtDatabanken. 2019. Värdväxtens betydelse för andra organismer - med fokus på vedartade värdväxter. SLU och ArtDatabanken. Rapporterar 22. 2019.

Jordbruksverket. 2005. Ängs- och betesinventeringen- inventeringsmetod. Rapport 2005:2.

Trafikverket. 2012. Arbetsmetod för inventering och identifiering av artrika vägkanter. Rapport 2012:149.

Naturvårdsverket. 2012. Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd, mål och åtgärder 2012–2016. -. Rapport: 6496. 2012

Svensk Standard SS 199000:2014. Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) – Genomförande, naturvärdesbedömning och redovisning. 2014

Teknisk rapport SIS-TR 199001:2014. Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) – Komplement till SS 199000. 2014

Östberg, J. och Stål, Ö. 2018. *Standard för skyddande av träd vid byggnation 2.0, rapport 2018:02*. Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap. 2018